

УДК 574.5

Карпенко М.В. (Україна, Вінниця)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОДІЛЛЯ. МЕТОДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Вінницька область - край, багатий як на корисні копалини, так і на значні земельні, водні та лісові ресурси. Проте питання, яке особливо загострилось в останні десятиліття у зв'язку з проблемами раціонального використання і відновлення цих багатств і досі залишається невирішеним. І ті блага цивілізації, які приносять користь суспільству, для навколишнього середовища стають дедалі небезпечнішими. Урбанізація міст області, значна електрифікація, перевантажені автошляхи, неконтрольована робота частини промислових підприємств лише сприяють погіршенню стану довкілля. Збереження навколишнього середовища - нелегка задача, яка сьогодні постає перед нами. Наш обов'язок - не лише гідно користуватися тими ресурсами, які у нас ще є, а й передати майбутнім поколінням чисту планету.

Перш за все, зазначимо, що через Вінницьку область пролягають важливі автомагістралі (Вінниця-Київ, Вінниця-Одеса), зокрема і міжнародного сполучення. Так, лише за добу через м. Калинівка (один з районних центрів області) проходить близько 10 тис. машин [1]. Саме транспорт - найбільш небезпечний забруднювач атмосфери. Придорожні смуги потрапляють в особливу зону ризику. Пил і продукти розпаду палива щодня накопичуються на обочинах і перевищують норму. При цьому ліквідація важких металів, що осідають зі шкідливих викидів двигунів на рослинних покривах, є практично уже неможливою, до того ж, потребує спеціальних технологій. Але політика, яка ведеться по озелененню даних територій, недостатня й слабка. Коштів, що витрачаються природоохоронцями у цій сфері, зі збільшенням машинообігу стає недостатньо. Адже більшість бюджету надходить на ремонт доріг, одночасно з цим, зневажають відновленням "зелених смуг". Позитивним є той факт, що певні кроки вперед всетаки вже виконані: за підтримки окремих політиків області чи районів періодично проводяться акції, направлені на очищення обочин від сміття, яке доволі часто залишають самі ж водії. Проте таких заходів явно недостатньо для повної ліквідації міні-сміттєзвалищ на обочинах доріг. Потрібно залучати самих учасників, тобто встановити і врегулювати окремий податок як для водіїв, так і для численних власників автозаправочних станцій, спрямований безпосередньо на створення і активну роботу постійно діючих служб з охорони й озеленення придорожніх територій. Такий податок, прямо пропорційно перерахований на рахунки даних служб, дасть змогу регулювати не лише чистоту й комфортний стан доріг, а й законно і матеріально забезпечити озеленення їх обочин і контроль за станом таких ділянок під впливом викидів з переробки пального. Тому і тут знову постає необхідність переходу на альтернативні види пального, менш екологічно небезпечні.

Хотілося б зауважити той факт, що більшість проблем бере початок як ззовні - малі надходження з держбюджету порівняно з іншими країнами світу, недостатня забезпеченість професійними кадрами, незацікавленість молоді у праці в сфері екології, так і зсередини. Так, наприклад, задля виконання плану відбувається висадка певної кількості саджанців, але подальший догляд за ними уже не здійснюється. З цього починаються проблеми в самих урядових структурах, відповідальних за охорону довкілля: звіти і плани доволі часто не відповідають реальності. Як не гірко зазначити, але більшість дрібних постанов на місцях виконуються лише формально. Ми маємо екологічні служби, але відсутній значний контроль за їх діяльністю.

В 1992р. в Україні затвердили природоохоронне законодавство. З того часу держава веде контроль не лише щодо правомірного розподілу земельних і водних ресурсів, а й щодо їх правильного використання й охорони. Але навіть до сьогодні вплив держави залишається обмеженим. Тому найефективнішим стає метод залучення інвесторів та меценатів. За державний рахунок і кошти фізичних осіб проводиться більшість екологічних акцій і змагань на території нашої області. Я вважаю, що саме безпосередня, можливо й матеріальна, зацікавленість жителів у природоохоронній діяльності дасть найбільш продуктивні результати.

Так, у Калинівському районі уже 6 років поспіль проводиться конкурс на найчистіший двір та присадибні ділянки. Переможців заохочують призами. За вказівками районного управління освіти і за власними ініціативами вчителів природничих наук з метою залучення учнів до практичних дій з охорони довкілля проводиться щорічний конкурс "Мій рідний край - моя земля". Особисто я брала

участь у цій акції, як на практичному, так і на теоретичному рівнях. Мені довелося залучитися як до природовідновлюваної праці, так і до складання звіту. Навіть тут не без зауважень – наведені у звіті дані не відповідали дійсності і були завищені... І така ж ситуація, за словами мого викладача, у більшості шкіл району. Тому ще раз ставиться акцент на жорсткому контролі виконаної роботи. Звичайно, такі акції аж ніяк не проходять безслідно. Адже силами державних установ і населення проводиться часткове відновлення природних ресурсів, але лише часткове. Люди, не зацікавлені в результатах, особливо працювати не будуть. Такий вже наш український менталітет. Тому потрібно не лише збільшення державних надходжень, а й заохочення самого населення до природоохоронної діяльності.

Служби з охорони довкілля повинні проводити не лише інформаційну, а й агітаційну роботу. Адже поки в свідомість людей не вкладеться практична необхідність в охороні планети, на якій ми живемо, доти це питання залишатиметься невирішеним. Громадськості потрібно надавати реальні статистичні дані щодо ситуації у довкіллі і вказувати на небезпеку того стану екосистеми, який уже наявний на сьогодні.

Адже питання, що вирішуються в адміністраціях і установах, не можуть бути вирішеними без відома громадськості. Я вважаю, що активна інформаційна політика щодо виявлення задовільного стану навколишнього середовища матиме не лише сильний мотиваційний вплив, а й психологічний. В цьому випадку дія принципу самозбереження людини, захисту власного життя особливо посиляться, так як і потреба продовження роду, тобто надання нащадкам безпечного, придатного для життя, оточення й природних ресурсів.

Залучення населення до природоохоронної діяльності – найбільш реальний шлях вирішення екологічних проблем, проблем, які тепер уже постають на загальносвітовому рівні. Створення народних "зелених" організацій, заохочення населення до благодійних внесків у дану сферу, підвищений контроль за діяльністю підприємств – головні чинники на шляху до змін. У даному випадку необхідна підвищена увага державного управління щодо діяльності промислових підприємств, які забруднюють навколишнє середовище. Адже як у Вінницькій області, так і по всій Україні, більшість підприємств відходить зі своєї діяльності не переробляють вторинно, не утилізують. Знову ж таки на власників даних об'єктів необхідно накладати не лише штрафи, а й постійну відповідальність щодо забруднення навколишніх територій.

Так, відомі факти, що продукти переробки Корделівського цукрового заводу (Калинівський р-н) не знешкоджувалися належним чином, а викидалися, зокрема, і в прибережні води місцевої р. Постолова. Від населення не раз надходили скарги у зв'язку з незадовільним станом питної води у селі і забрудненням річкових вод. Так, за даними епідеміологічного контролю району, близько 65% ставок у літній період є непридатними для купання, невелика частина з них – навіть для вирощування риби. У районі протікають такі річки як Снивода, Згар і Постолова (ліві притоки Південного Бугу). В їх басейнах розташовано декілька рибних господарств - Пиківський, Жигалівський, Комунарівський та Писарівський ставки. Зокрема, в пригірлових частинах даних річок спостерігається висока заболоченість, що є рідкісним явищем для нашого району і центральних регіонів країни, зокрема. Адже саме заболоченість території практично унеможливує вторгнення людини у флору і фауну боліт, забезпечує збереження їх первинного вигляду. На сьогодні крім заповідників, болота є найбагатшими носіями рідкісних видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України (Ропуха очеретна, Водяний горіх, Латаття біла та ін.). Знову ж таки, постає питання щодо їх збереження.

Більшість боліт Калинівського району знаходяться неподалік сільськогосподарських угідь та орних земель (с. Писарівка, с. Пиків, с. Мізяків). Застосування гербіцидів на полях даних господарств спричиняє потрапляння нітратів та інших шкідливих речовин у ґрунт та підземні джерела, зокрема, і в болота. Проте і без гербіцидів нинішнє господарство стане малоефективним, адже значно забур'янюються посівні землі. Як же вирішити це питання так, аби не завдати шкоди ні фермерам, ні водним ресурсам? Віддалити посівні території від боліт? Створити там заповідники? Накладати штрафні санкції на сільські господарства, які зловживають використанням гербіцидів та інших речовин небезпечного хімічного складу? Заборонити взагалі використання цих речовин? Вести посиленний нагляд за особливо цінними водними об'єктами? Наведені методи занадто жорсткі, неефективні й, можливо, уже нереальні в умовах сучасної ринкової економіки з її попитом на продукцію аграріїв. Тому завданням відділів з охорони навколишнього середовища, які наявні в кожному з районів області, є знаходження спільно з сільськогосподарськими управліннями шляхів вирішення даної проблеми. Можливо, забезпечити охорону й відновлювані роботи щодо водойм,

запропонувати методи сівозміни і добору тих с/г культур, які "по-сусідству" з болотами чи ставками потребуватимуть найменших витрат хімічних речовин, зокрема, й гербіцидів. Можливо, підібрати або й створити екологічно чисті й безпечні міндобрива, які приноситимуть мінімальну шкоду довкіллю! Зазначимо, що і тут не обійтись без участі вищих державних організацій і без залучення інвесторів, адже будь-яка діяльність потребує не лише коштів, а й управління і відповідальності.

Наші річки ще здатні до вирощування багатьох видів риби, доволі якісного вирощування. Навіть на сьогодні, будучи у державній власності, ставки, призначені для риборозведення, дають немалі прибутки у держбюджет, і це без достатнього капітовкладення і контролю. За оцінками експертів[3], більшість річок району не використовуються щодо рибного промислу на всю потужність, тобто за наявності "розумних власників" оренда водойм для вирощування риби може приносити значні прибутки. Потрібно лише зацікавити інвесторів та орендарів у цій справі, а, точніше, в її узаконенні. Адже нині досить актуальним стало питання отримання в оренду водних об'єктів, призначених для риборозведення. Відповідно до ст.ст 44, 48 та 49 Водного кодексу України для того, щоб використовувати ставок для риборозведення, потрібно отримати в Управлінні охорони навколишнього середовища Вінницької області дозвіл на спеціальне водокористування.

Використання водного об'єкта без спеціального дозволу дає право відповідно до ст. 47 Водного кодексу України лише на загальне водокористування[5]. Але громадяни, найчастіше жителі прибережних смуг, порушують це право, здійснюючи незаконний вилов риби, особливо небезпечний в період нересту. Тому в останні роки ведеться посилена охорона водойм, спрямована на боротьбу з бракон'єрством. За даними прокуратури Калинівського району лише за 2008 рік було затримано і притягнуто до адміністративної відповідальності понад двадцять осіб. Але такі заходи не здатні вирішити проблему щодо незаконного вилову риби. Необхідна не лише посилена охорона водойм, а й політика, спрямована на виховання населення, роз'яснення небезпеки бракон'єрства. Хоча спортивна і любительська рибалка дозволена, але не введені чіткі обмеження щодо вилову заданої кількості риби. Нині, як не дивно любительська рибалка є платною, але проблема в тому, що виловлена риба не оплачується поштучно, а проводяться розрахунки за погодинне користування водоймищем. А це призводить хоч і до законного, але до неконтрольованого вилову риби. Тому важливим стає не тільки порядок здачі ставок у оренду чи тимчасове користування, а й контроль за належним використанням даних водойм.

У районі зафіксовані також випадки порушення підприємствами правил користування орендованими ставками, тобто незаконне розведення і вилов риби, скидання у води побутових та вторинних відходів (нині уже відкрито 4 справи щодо цих порушень). Також спостерігається часткова засміченість прибережних смуг місцевими жителями і відпочиваючими, хоча і досі не зафіксовано застосування значних штрафних санкцій до таких порушників. Хотілося б, аби владні структури, на які покладені такі обов'язки, виконували свою роботу на місцях порушень, а не за поодинокими скаргами. Тому доцільно було б надати такі права працівникам місцевих рибних господарств. Адже саме вони фіксують більшість порушень, але не мають достатніх повноважень, аби відповідно на них реагувати. Можливість цих працівників пред'являти вимоги і накладати штраф на порушників значно б зменшила неправомірну діяльність громадян.

Підтримка країною, бюджетом і законом риборозвідних організацій як державної, так і приватної власності забезпечить не лише виконання професійних обов'язків цими установами, а й належний реальний захист наших річок, ставок та озер. Адже саме працівники рибгоспів запезпечують захист водних угідь від бракон'єрства, забруднення і знищення прибережних зелених зон.

Проблеми, які існують на сьогодні, мають безліч шляхів вирішення. Безсумнівно, потрібна чітко регламентована правова база (право власності, оренди, охорони і використання), а також і фінансова підтримка у застосуванні нових технологій і методів, спрямованих на очищення і відновлення природних комплексів. Проте, в першу чергу, вирішення цих питань безпосередньо залежить від кожного з нас, від того, наскільки ми зможемо усвідомити глобальність ситуації і донести цей виклик до свідомості наших громадян. Адже ні одна держава не вирішить екологічні проблеми, якщо її суспільство самотійно не усвідомить цих проблем.

Тому наше основне завдання – розповісти людям, яке насправді майбутнє чекає їх та їхніх дітей, якщо не почати діяти уже сьогодні!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дані статистики, представлені Калинівським районним управлінням захисту навколишнього середовища.
2. Корнєєв В.П. Географія рідного краю. - К.: Рідна школа, 1993, №2-3. – 235 с.
3. Витяг зі звіту Калинівського управління сільським(та водним) господарством за 2008 р.
4. Олещенко Е.І. Калинівщина.- Калинівка: Калинівська друкарня,2004. – 75 с.
5. Братанюк Е. Закон і довкілля// Прапор перемоги, 2009, №48. – С. 2.